

MOĞOLLARIN RUS KNEZLİKLERİ İLE DOĞU VE ORTA AVRUPA TOPRAKLARINI İSTİLASI (1236-1242)

THE INVASION OF GRAND DUCHIES OF RUSSIA AND EASTERN AND CENTRAL EUROPEAN LANDS BY THE MONGOLS

Burak ÇELİK *

Öz

Yüzyıllar boyunca Orta Avrupa, çeşitli halkların (Cermen, Vizigot vb.) istilasına uğramış, bundan büyük zararlar almıştır. Ancak Avrupa'ya esas zararı Asya steplerinden süratli atları ve güçlü teşkilatçı yapıları ile üzerlerine gelen kavimlerin şiddetli istilaları vermiştir. Attila önderliğindeki Hunlar, bunu ilk başlatan kavim olmuş, Galya ve İtalya'ya kadar inmişlerdir. Bu esnada önlerine katıp göçe zorladıkları kavimler, Avrupa'nın demografik yapısında önemli ölçüde değişikliklere neden olmuştur. İkinci büyük istilayı ise Çoçi'nin oğlu Batu ve meşhur Moğol komutan Sübetey'in liderliğindeki Moğollar gerçekleştirmişlerdir. Karadeniz'in kuzeyinden çizdikleri bir rota ile önce Kıpçakları ve Bulgarları, ardından Rusları boyundurukları altına almışlar, en sonunda Macaristan'ı istila etmişlerdir. Çalışmamızda Orta Avrupa'nın Moğollar tarafından istilası, bu süreci hazırlayan olaylar kronolojik bir şekilde ele alınacak ve istilanın genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Orta Avrupa, Macaristan, İstila, Moğollar, Batu, Sübetey

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Konya/Türkiye, celikkburak1@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8778-8931>.

•
Abstract

For centuries, Central Europe was invaded by various peoples (Germanic, Visigoth, etc.) and suffered great damage from that. However, the main damage to Europe was the violent invasions of the tribes that came from the Asian steppes with their fast horses and strong organizational structures. The Huns, led by Attila, were the first tribe to initiate that, and they went down to Gaul and Italy. In the meantime, the tribes that they brought in and forced to migrate caused significant changes in the demographic structure of Europe. The second major invasion was carried out by the Mongols led by Batu, the son of Jochi, and the famous Mongolian commander Subetei. With a route drawn from the north of the Black Sea, they first subjugated the Kipchaks and Bulgarians, then the Russians, and finally invaded Hungary. In our study, the invasion of Central Europe by the Mongols, the events that prepared this process will be discussed chronologically and a general evaluation of the invasion will be made.

•
Keywords

Central Europe, Hungary, Invasion, Mongols, Batu, Subetei

GİRİŞ

Temuçin, Kiyat kabilesi lideri Yesügey Bagatur'un oğlu olarak 1155'li yıllarda doğmuştur. Babasının, düşmanları tarafından öldürülmesiyle Tatarların eline esir düşen Temuçin, zorlu bir iktidar mücadelesinin ardından, 1203 yılında Onon Nehri membanda, Kereit Hanı Toğoril Ong-Han ile yaptığı savaşı kazanmış, 1206 yılında düzenlenen kurultayda bütün Moğolistan'ın hanı olarak seçilip Çingiz unvanını almıştır. Aynı kurultayda alınan diğer kararlar ile çeşitli bölgelere seferler düzenleyen Çingiz, kısa sürede Karluklar, Turfan Uygurları, Oyratlar, Buryatlar ve Kırgızlar gibi pek çok devlet ve kabileyi hakimiyet altına almış, 1215 yılında ise Tangutları yenerek başkentleri Pekin'i zapt etmiştir. Çingiz Han 1215 yılından 1219 yılına kadar bir süre iç meseleler ile uğraşmıştır. Moğolların bir müddettir süren sessizlikleri Otrar Olayı ile bozulmuş, Moğollar ilk kez büyük bir batı seferi düzenlemişlerdir. Bu süreç özellikle Türkistan coğrafyasını derinden etkileyecek ve bahsedilen coğrafyadaki siyasi, ekonomik, sosyal ve demografik hayatın niteliğini temelden değiştirecektir. Çingiz, Otrar'da yaşanan faciadan ötürü 1219 yılı kurultayından savaş kararı çıkartmış ve aynı yıl sefer hazırlıklarına başlamıştır. Ona tabi olan tüm devletlerin hakimlerine, sefere ordularının başında katılmaları yönünde emirler göndermiştir. Hârizmşah Devleti'ne karşı yapılan bu seferde Çingiz, önüne çıkan bütün bölgeleri ve şehirleri birer birer ele geçirmiş, Hârizmşahları ortadan kaldırmıştır (Cüveynî, 2013, s. 116-122; Anonim, 1986, s. 174-181; Kesîr, 2000, s. 190; Farac, 1987, s. 495-496; Grousset, 1996, s. 232-233; Atwood, 2004, s. 431; Apak, 2014, s. 482-483; d'Ohhson, 2008, s. 41-42; Roux, 2006, s. 292).

Bölgede Moğol istilasası devam ederken Hârizmşah Sultanı Muhammed, Moğolların önüne çıkmaya cesaret edememiş ve çareyi bir şehirden diğerine kaçmakta bulmuştur. Çingiz Han, Muhammed'in yakalanması için en iyi adamlarından Cebe, Sübetey ve damadı Tokuçar'ı görevlendirmiştir. Moğolların yanı sıra Terken Hatun ve akrabaları tarafından da öldürülmek istenen Muhammed önce Tus'a, buranın da emniyetli olmadığını anlayarak Nişâbûr'a gelmiştir. Fakat o, öncü Moğol birliklerinin üzerine geldiği haberini alarak buradan ayrılmak zorunda kalmış ve Rey şehrine varmıştır. 24 Mayıs 1220 tarihinde Cebe, Sübetey ve Taysi noyanlar liderliğindeki Moğol öncüleri, Nişâbûr önlerine dayanmışlardır. Fakat öncüler sultanın Nişâbûr'dan kaçtığını öğrenince burada vakit kaybetmeyerek tüm hızları ile onu kovalamaya devam etmişlerdir. Muhammed, Moğolların yanı sıra Terken Hatun ve akrabalarının da peşinde

olduğunu öğrenince Bağdat yönünde ilerlemeye başlamıştır. Arkasından süratle gelen Moğollar, karşılaştıkları tüm güçleri yenmiş ve Nihâvend, Kirmanşah, Hulvân ve Dinever gibi birçok önemli şehri işgal ederek Hârizmşah Muhammed'in peşinden ilerlemişlerdir. Bir müddet sonra onlar, Muhammed'in annesini, haremını ve hazinesini ele geçirmişlerdir. Aynı yıl Muhammed, Moğol erişiminin dışında kalan bir adaya yerleşmiş, fakat bir süre sonra, 1220 yılının sonlarında hastalanarak ölmüştür. Sübetey ve Cebe noyanlar Muhammed'in ölümünün ardından dinlenmek için uygun bir yer aramaya karar vermişler ve batıya doğru yönelmişlerdir. Onlar, özellikle atları dinlendirmek için uygun bir yer olan, Mugan Ovası'na gelmiş ve burada biraz dinlendikten sonra Kura Nehri'ne doğru ilerlemişlerdir. Sübetey ve Cebe, burada Çingiz Han'a, Kafkaslara doğru akınlar yapıp yapamayacaklarını sormuşlardır. Moğolların saldırmak için hiçbir nedeni olmadığı halde Çingiz Han'dan onay gelmiş ve ikili Gürcistan'a doğru ilerlemiştir. Sonunda Moğollar Gürcü başkentinin biraz güneyindeki bölgede bulunan Kotman'a ulaşmışlardır. Burada kendilerine karşı toplanan Gürcü ordusunu büyük bir hezimete uğratmışlardır. Ordu daha sonra tekrar batıya doğru hareket etmiş ve Tiflis'in hemen güneyindeki Şamşilde'ye ulaşmıştır. Onlar Gürcü başkentini almaya çalışmamış, bunun yerine 1221 yılında Mugan Ovası'na geri dönmüşlerdir (Nesevî, 1934, s. 35-37; Cüveynî, 2013, s. 160-183; Pow ve Liao, 2018, s. 50-58; Grigor, 2012, s. 21-23; Kiragos, 2018, s. 17-20; Vardan, 2017, s. 93; Sverdrup, 2016, s. 191-202; Özcan, 2010, s. 20; McDaniel, 2005, s. 52-86).

İlk Keşiflerden Avrupa Sınırlarına, İstila'ya Giden Süreç (1221-1241)

1- Gürcistan'ın İstilasını ve Kafkasların Geçilmesi (1221-1224)

Sübetey bir müddet sonra Çingiz Han'dan tekrar Hazar Denizi'ni dolaşmak ve Azerbaycan'ın kuzeyinden Kafkaslara ilerlemek için izin istemiştir. Çingiz Han, 1221 ortalarına denk gelen bir tarihte ona bu keşif hareketi için 3 yıl müddet vermiştir. Bu sırada onun en büyük oğlu Coçi de Kıpçaklara karşı ilerlemekteydi. Moğol öncüleri Kasım 1221'de Gürcistan sınırını tekrar geçmiş, Kafkas Dağları'nı aşmak istemişlerdir. Süratle ilerleyen Sübetey ve Cebe önce Şamahı'yı daha sonra Kafkasları aşarak Derbent'i ele geçirmiştir. Onlar bölgeye geldiklerinde önce Lezgilere sonra Alanlara saldırmışlardır. Derbent civarındaki bir kısım güneyli Kıpçak onlara karşı direniş başlatmış, diğer bir kısım ise kuzeye doğru yönelmiştir. Genel olarak Kıpçakların çoğu, Don'un aşağısı ile Volga'nın doğusuna kadar olan bölgeye hâkimdiler. Derbent'in kuzeyinde dinlenen Cebe ve Sübetey, bundan sonra Tuna'yı ve Kıpçak topraklarının orta bölgesini hedef almışlardır. Bu noktada Moğol ordusu ikiye bölünmüş ve Cebe, Çerkes ve Abhaz topraklarına saldırmıştır. O esnada Sübetey, Don civarında Cebe ile birleşmiş ve Kıpçakları birden fazla kere

mağlup etmiştir. Artık Sübetey ve Cebe, Moğol egemenliğini Dinyeper ile Don arasındaki bölgeye yaymıştır. Yaşanan Moğol felaketinden sonra Kıpçaklar, tarihî düşmanları Ruslar ile, Moğollara karşı koymak için anlaşmıştır. İttifak güçlerinin topladığı büyük bir ordu ile Moğol kuvvetleri Kalka Nehri civarında karşılaşmış, müttefikler 2 Haziran 1223 tarihinde meydana gelen ve tarihe Kalka Savaşı olarak geçen muharebede Moğollar tarafından büyük bir hezimete uğratılmışlardır. Sübetey, Volga boyunca biraz daha akın yaptıktan sonra 1224 yılı ortalarında Cuci ile birleşerek Çingiz Han'ın ordusuna katılmıştır (Hypation Chronicle, 1973, s. 28; Nikonian Chronicle, 1984, s. 285-290; Özcan, 2010, s. 21-39; Pow ve Liao, 2018, s. 56-57, Curta, *Other Europe* 2008, s. 403-404; Sverdrup, 2016, s. 199-212; Rachewiltz, 1993, s. 20; Fennell, 2014, s. 64-65; Dimnik, 2003, s. 292-298; Zimony, 2019, s. 422).

2- Volga Bulgarlarının Ortadan Kaldırılması (1236-1237)

Sübetey ve ordusunun batıdaki ilk keşif harekâtından sonra dikkatlerini doğuya döndürdüklerini zikretmiştik. Sübetey, Çingiz Han'ın emrinde Tangutlara karşı yürütülen savaşlarda komutanlık yapmış, birçok başarı kazanmıştır. Han'ın ölümünden sonra o, önce naip Toluy'a daha sonra da Ögedey Han'a hizmet etmiştir. Ögedey'in 1232 yılında başlattığı Çin seferinde büyük yararlılıkları görülmüştür. Batının ilk kâşif ordusu doğuda çarpışmalara katılırken, o sırada ordunun batı akınlarını Batu yürütmüştür. Buna rağmen o, Volga Bulgarlarına ve Kıpçak lideri Baçman'a karşı istediği zaferi elde edememiş, Ögedey Han'dan yanına Sübetey'i göndermesini rica etmiştir. Ögedey, 1235 yılındaki kurultayda, Rusya ve Macaristan'a karşı hareket ederek Batu'nun topraklarını genişletmeye karar vermiştir. Sübetey de, kararın önemli bir savunucusu olmuştur. Nitekim o, batıdaki fırsatları görmüştü ve bölgedeki yerleşik halkın da vaziyetinden emindi. Çünkü 1221 yılından 1223 yılına kadar Sübetey ve Cebe, Orta Doğu'da, Hazar Denizi çevresinde, Kafkas Dağları'nda ve Rusların meskûn olduğu bölgede bir keşif harekâtı yapmıştı. Sübetey, bozkırların batı kenarı güvence altına alındığında, Moğolların Avrupa'ya girerek buradaki ülkeleri birer birer fethedebileceğini savundu. Ögedey birçok Moğol hanedan üyesi ve Sübetey'i yaklaşık kırk bin kişilik bir orduyla bölgeye göndermiştir. Çingizli hanedanı orduları 1236 yazında birleşmiş ve Volga Bulgarlarına saldırmışlardır. Şiddetli bir şekilde saldıran Moğollar önce Zukotin şehrini daha sonra Bulgarların başkenti Bilyar'ı zapt etmişlerdir. 1237 yılının başlarında Bulgarların batıdaki toprakları büyük bir yıkıma uğramış, bölgede bulunan Mordvin halkının ekseriyeti Moğollara itaat etmiştir. Aynı yılın Nisan-Mayıs aylarında Sübetey, Möngeke, Böçek ve sol kanadı Baçman ve Kaçır-Ukula'yı ortadan kaldırmak için göndermiştir. Her iki direnişçi

aşağı Volga'ya kaçmış fakat Moğollar tarafından nehir kenarında kısırılınca bir adaya sığınmak zorunda kalmışlardır. Moğollar bir müddet sonra adaya çıkmış, yakalanan Baçman, Toluy oğlu Böçek tarafından öldürülmüştür. İstilalardan sonra Bulgarlar, Mordvinler ve Kıpçaklar orduda istihdam edilmişlerdir. Zaten birçok Kıpçak, 1224 gibi erken bir yılda Moğol hizmetine girmiştir. İşte böylesi bir süreç sonrası Moğol taarruzunun haberi, Kıpçak kabilelerinin Tuna boyunca hareket etmesini tetiklemiş ve batıya yoğun bir göç başlamıştır (Gizli Tarih, 1986, s. 192-198; Pow ve Liao, 2018, s. 62; Nikonian Chronicle, 1984, s. 307; Özcan, 2010, s. 47-53; Rubruk, 2019, s. 70-72; Sverdrup, 2016, s. 295-299; Rudenko, 2014, s. 136-40).

Bulgar kentlerinin ele geçirilmesiyle neticelenen olaylar ile ilgili olarak Rusların, hemen sınırlarında yaşanan bu hadiseleri büyük ölçüde takip ettikleri kesindir. Bu arada Ruslar olan biteni izlemekle yetinmiş, aşağıda anlatılacağı üzere Moğollara karşı hiçbir hazırlık içine girmedikleri gibi birbirleri arasında da ittifak kurmaya kalkışmamışlardır. Eskisinden daha güçlü bir Moğol ordusu karşısında Ruslar birleşememişlerdir. Dahası Bulgarların ve Mordvinlerin ekseriyetinin kesin bir şekilde Moğollara tabi hale gelmeleri de Rusları korkutmamıştır. Bununla birlikte tıpkı Kıpçakların yaptığı gibi, önemsiz sayıdaki Bulgar halkının da Rus knezliklerine sığındığını düşünüyoruz.

3- Rusya'da Moğol Hâkimiyetinin Sağlanması (1237-1240)

Moğollar Bulgarlar üzerinde hâkimiyet kurduktan bir ay sonra Aralık 1237 yılında Ryazan ve Vladimir-Suzdal şehirlerini hedef almışlardır. Bu noktada Batu ile hareket eden Sübetey yönünü Ryazan'a çevirmiş, Orda ve Berke ise Vladimir-Suzdal şehri önlerine gelmiştir. Moğol ana kuvvetleri önce Onuze'yi ele geçirmişler, vergi vermelerini ve teslim olmalarını talep eden bir elçiyi Ryazan'a göndermişlerdir. Yuri Ingvareviç ve Ryazan'ın diğer lordları şehrin teslim talebini reddetmiştir. Bir kısım Ryazanlı Knez, Voronej'e giderek Moğollarla savaşmak istemiş, komşu knezliklerle iletişime geçilerek destek istenmesine karar vermişlerdir. İlk olarak Vladimir Knezi Yuri Vsevolodoviç'ten yardım istenmiş, fakat adı geçen knez Moğollarla tek başına mücadele etmek istediği bahanesiyle bu ricayı reddetmiştir. İkinci elçilik heyeti ise Çernigov Knezi Mihail Vsevolodoviç'e gönderilmiş, ancak Vladimir knezi gibi onlarda bu talebi geri çevirmişlerdir. Bundan sonra elinde oynayacağı herhangi bir koz kalmayan Ryazan knezi, topladığı bir ordu ile Moğol ordusunun büyüklüğünden açıkça habersiz bir şekilde onlara karşı ilerlemeye başlamıştır. İki ordu arasında 4 veya 5 Aralık 1237 tarihinde yapılan savaşta şaşkıncı olmayan bir şekilde Rus ordusu ortadan kaldırılmış ve kalanlar Ryazan'a kaçmışlardır. Yol boyunca Sübetey, Pronsk, Izjaslavl ve Belgorod'u almış, aralık ayının sonlarında ise Ryazan'ı ele geçirmiş ve buradan

Kuzey Rusya'nın kapısı niteliğindeki Kolomna'ya ilerlemiştir. Kolomna da kolay bir şekilde Moğol hâkimiyetine sokulunca Moskova'ya doğru ilerlenmiştir. Böylece Vladimir'e de ulaşılmış ve burası da kuşatılmıştır. Moğollar Moskova'yı beş gün içinde zapt etmişler, şubat ayının ortalarında ise Vladimir ve Suzdal şehirleri arka arkaya düşürmüşlerdir. Batu'nun güçleri vakit kaybetmeden Pereyaslavı, Dmitrov, Volok ve Lamskiy'i geçerek Tver'e ilerlemişler, 11 Mart 1238 tarihinde Torjka'yı kuşatma altına almışlardır. 25 Mart'ta Sübetey Torjka'ya ulaşmış, askerlerin moral ve motivasyonlarının arttığından olsa gerek bu şehir de düşmüştür. Torjka'nın ele geçirilmesinin ardından Moğollar, Novgorod şehrine yürümüşlerdir. Buradan Seligersky yolu olarak bilinen yol üzerinde 200 kilometre boyunca ilerlemişler ancak saldırılar Novgorod'a 108 kilometre kala durmuştur. Moğolların Rusya'daki her toprağı ele geçirebilecek güce sahip olmalarına rağmen niçin Novgorod yolunda durdukları kesin bir şekilde bilinmemektedir. Buna karşın bazı kroniklerin verdikleri şiddetli soğuk ve don hadiseleriyle ilgili kayıtlar hava şartlarındaki olumsuzluğu göstermektedir. Nitekim bu soğukların Rusya'nın en kuzeyindeki Novgorod'ta şiddetini iyice arttırdığı düşünülebilir. Diğer bir etkenin ise Moğolların birtakım lojistik sorunlar yaşadıklarına işaret eder ki, Torjka'nın iki haftalık bir kuşatma sonucunda ele geçirilmesi, bu birliklerin askeri kabiliyetlerinin buraya geldiklerinde sınırlı bir hale düştüğünü göstermektedir. Benzer bir durum daha sonra altı hafta sürecek olan Kozelsk kuşatmasında da yaşanmıştır (Hypatian Chronicle, 1973, s. 45-47; Nikonian Chronicle, 1984, s. 308-317; Pow, 2018, s. 63-64; Sverdrup, 2016, s. 305-306; Özcan, 2010, s. 53-80; Dimnik, 2003, s. 346; Zenkovsky, 1974, s. 201, 209-210; Nossov, 2007, s. 48-52; Vernadsky, 1944, s. 31-46; Sinor, 1999, s. 7).

Moğollar her yıl yaptıkları gibi askerî operasyonlara başlamadan yazın bitmesini beklemişlerdir. Aralık 1238 ortalarında bir grup ordu Çerkezler üzerine yürürken diğer bir ordu da Kırım'a ilerlemiştir. Moğollar 26 Aralık'ta Kırım'a yürümüşler ve Yerel Kıpçak Tabkara kabilesine boyun eğdirmişlerdir. Berke, Dinyeper'ın batısında yaşayan Kıpçaklara karşı saldırılar düzenlemiş ve Arjumas, Kurakumas ve Kıran adlı liderleri ele geçirmiştir. Kotan ise bu olaylar olurken çareyi halkıyla birlikte Macaristan'a kaçmakta bulmuştur. Nitekim o, bölgeye gitmeden önce Macaristan Kralı IV. Bela ile yazışmış ve Katolik olmayı kabul etmiştir. Kotan ve Kıpçaklar, 2 Mart'ta Radna Geçidi'nden Macaristan'a girmişler ve Tisza, Maros ve Temes boyunca uzanan ovalara yerleşmişlerdir. Nitekim onlar yerleşirken 3 Mart 1239 tarihinde Moğollar Peresyaslavl'ı ele geçirmişlerdir. Bundan sonra Sübetey dikkatini, Kiev ve Novgorod kadar büyük Rus

şehirlerinden birine, Çernigov'a vermiştir. Seym'in kuzey kıyısı boyunca ilerleyen Moğollar, Çernigov'u kuşatmadan önce Kursk, Rylsk, Glukhov, Khorobor, Sosnitsa ve Snovsk'u ele geçirmiştir. Çernigov yakınlarına gelindiğinde, 18 Ekim 1239 tarihinde Ruslarla muharebe yapılmış ve onları mağlup etmişlerdir. Bu olaydan hemen sonra Çernigov düşmüştür. Şehrin zaptının ardından bölgede bulunan birçok kale ele geçirilmiş ve Dinyeper Nehri üzerindeki Kiev yakınlarına gelinerek burası dışarıya izole bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu esnada bölgedeki yerleşik halk Alanlar ile de mücadeleye girişilmiştir. Mart 1240'a kadar onlara ait beş büyük şehir ele geçirilmiş ve Alanlar sindirilmişlerdir (Hypation Chronicle, 1973, s. 47; Gizli Tarih, 1986, s. 195-198; Nikonian Chronicle, 1984, s. 317-320; Sverdrup, 2016, s. 306-308; Özcan, 2010, s. 82-87; Dimnik, 2003, s. 346-350; Sinor, 1999, s. 8-9; Curta, *Eastern Europe* 2019, s. 704; Zimony, 2019, s. 436-437).

Moğolların kışın saldırması, yazın sefer yapmayı tercih eden Rusları şaşırtmış olmalıdır. Ancak Moğollar kışın hep saldırır, yazın da dinlenirlerdi. Bununla birlikte Ruslar, kendi güçlerini oluşturan yedi veya daha fazla büyük siyasi oluşuma bölünmüşlerdi. Nitekim birleşmeyi başaramayan Rus prensleri kendilerini Moğol idaresi altında birleşmiş bulmuşlardır.

4- Kiev'in Zaptı ve İlk Akınlar (1240-1241)

Dinyeper'in doğusunda bulunan toprakları ele geçiren Moğol kuvvetleri, 1240 yazını dinlenerek geçirdikten sonra aynı yılın sonlarında nehri geçerek Orta Avrupa'ya doğru ilerlemeye başlamışlardır. Onların önlerinde ilk olarak Danilo, biraz ileride Polonya prenslikleri ve güneyde Macaristan bulunmaktaydı. Bu bölgelerin arasında Moğolları en çok cezbeden yer Macaristan toprakları olmuştur. Zira Avrupa'nın en verimli ovalarını içeren Macaristan öteden beri göçebe kabilelerin gözde ülkelerinden biri olmuştur. Ayrıca anlattığımız üzere birkaç yıl önce bölge yoğun bir Kuman-Kıpçak göçü almıştır. Fakat bunlar yeterli nedenler değildir. Asıl itici güç belki de Sübetey'in keşif arzusundan başka bir şey olmayabilir. Nitekim 1221 yılında da hiçbir nedeni yokken Gürcistan'a saldırmış ve Kafkasları aşmak için Çingiz Han'dan istekte bulunmuş, Han da bu isteği onaylamıştı. Avrupa'ya dönüp bakıldığında kıtanın siyasi olarak bölünmüş olduğunu, dikkate değer en önemli gücün modern Almanya'yı oluşturan Kutsal Roma İmparatorluğu'nu yöneten II. Frederick (1220-1250) olduğunu görüyoruz. Selefleri gibi Papa ile siyasi ve askerî mücadeleye giren Frederick, Moğolların bölgeye geleceğini bilmekte Buna rağmen onlara karşı pasif bir tutum takılmaktaydı. O, Moğol meselesiyle ilgilenememesini Papalık ile olan mücadelesine bağlamakta Polonya ve Macaristan'ın bu işin üstünden gelebileceğini savunmaktaydı. Buna karşın bir zamanlar güçlü bir devlet olan

Polonya, o dönemde beş bölgeye ayrılmakta, bunları ise en güçlülerini Breslau (Wroclaw) olmak üzere Oppeln (Opole), Krakow, Mazovia ve Pomeranya oluşturmaktaydı. Bölgede bulunan Macaristan ise kendine tabi Hırvatistan dışında iki milyonluk nüfusu sahip güçlü bir krallıktı (Hypatian Chronicle, 1973, s. 47; Nikonian Chronicle, 1984, s. 320; Curta *Eastern Europe* 2019, s. 704; Sinor, 1999, s. 10-11; Breschanider, 1888, s. 318; Özcan, 2010, s. 87; Sverdrup, 2016, s. 309-310). Moğol istilasında görüleceği üzere Polonyalılar tıpkı Ruslar gibi saldırılara kendilerini hiçbir şekilde hazırlamamışlardı. Rusların yaptığı hatayı gözden geçirip bütün güçlerini birleştirselerdi Moğollar karşısında önemli bir güç oluşturabilirlerdi. Macarlar, Rus ve Kıpçak göçleri ve gezginler sayesinde Moğollardan epey haberdar oldular. Kaldı ki, Bela, Kotan ve diğer Kıpçak mültecilere ev sahipliği yapmıştı. Kotan, Moğollar ile mücadele ettiğinden kesinlikle Bela'ya değerli bilgiler vermiş olmalıdır.

Sübetey önderliğindeki Moğollar 1240 Sonbahar'ında ilerlemeye başlamışlardır. Ordu, Dinyeper Nehri'ni geçtikten sonra 26 Kasım'da Kiev Şehri önlerine gelmiştir. Kuşatılan Kiev, güçlü duvarlarına rağmen Moğolların mancınıklarına karşı koyamamıştır. Nitekim şehir 4 Aralık'ta açılan bir gedik sayesinde Moğollar tarafından düşürülmüştür. Moğollar buradan Vitichev, Vasilev ve Belgorod'u aldıktan sonra batıya doğru geniş bir yayılım ile yürümüşlerdir. Sübetey komutasındaki ordu ilerlemeye devam ederken Kiev'e bağlı Kolodyazhin'i, Kamenets'i , İzjaslav'ı , Cherven'i ve Galich'i almışlar, buradan başkent Vladimir'e gelerek şehri üç günde ele geçirmişlerdir. 1240 Ocak ayının 3'ünde küçük bir Moğol kuvveti Vistül Nehri'nin doğusundaki Lublin ve Zawichos'a akınlar düzenleyerek ilk kez Avrupa'ya adımlarını atmıştır. Bu baskınlar Mazovya Lordu Conrad'ı endişelendirmiş, Krakow, Oppeln ve Breslau'yu desteklemek için kuvvet göndermesine engel olmuştur. Bu esnada Krakow'lu IV. Boleslav'ın topraklarına ikinci bir baskın yapılmış, bu baskının ardından toplanan bir orduyla Moğol öncüleri geri çekilmeye zorlanmıştır. Ancak bu çarpışma sonunda Krakow'un kuvvetleri epey kayıp vermişlerdir. Bu Moğol saldırısı, Boleslav, Mieczyslaw ve Henry'e adeta bir uyarı niteliğinde olmuş, liderler ordu toparlamaya çalışmışlardır. Daha sonra bir Moğol kuvveti Mazovya'nın hemen doğusundaki Litvanya'ya baskın düzenlemiştir. Burada Lutsk yağmalanmış, bir Moğol kuvveti de Novogordek'in kuzeyinden Nieman'ı geçerek Erdvilas denilen yerel bir lord tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Biraz geride bulunan Kadan ise Nieman boyunca yürüyerek Grondo'yu ele geçirmiş, Erdvilas üzerine gelince geri çekilmek zorunda kalmıştır. Fakat açıkça anlaşıldığı

üzere Kadan sahte bir ricat yapmıştır. Nitekim onu takip eden Erdvilas ve Litvanyalılar süratle dönüp geri gelen Moğol müfrezeleri tarafından Şubat 1241'de yenilmişlerdir. Bu olaylar devam ederken tehlikenin iyice kendi üzerine geldiğini gören Bela ise Karpatlardaki geçişi önleyebilmek için bölgeyi kereste kullanarak tahkim ettirmiştir. Verecke Geçidi'ni de bizzat teftiş ederek onu koruma görevini Denes Türje isimli bir komutan ve onun emrindeki kuvvetlere bırakmıştır. Bu faaliyetlerinden sonra Buda'ya dönen Kral Bela, bütün Macar lordları ile 17 Şubat 1241 tarihinde bir savaş konseyi toplamıştır. Bu sırada Sübetey'in planı, doğrudan ana kuvvetler ile Buda'ya, ikincil kuvvetlerle de kanatları güvende tutmak için Transilvanya ve Polonya'ya ilerlemek olmuştur. Buna karşın Sübetey, komutasındaki ana ordunun ileri harekâtını biraz bekletmiştir. Sübetey Avrupa coğrafyası ve buranın siyasetinden şüphe duymuş olabilir. Belki de onların gücünden korkmuş ya da Avrupa'da neyle uğraştığının belirsizliğini yaşamış olabilir. Arada geçen zamanın belirsizliği üzerine birçok yorum yapılabilir. Ancak kaynakların bu konuda yetersizliği meselenin açıklığa kavuşmasını engellemektedir (Hypation Chronicle, 1973, s. 48; Özcan, 2010, s. 87-92; Engel, 2001, s. 99; Chescire, 1926, s. 93-95; Vernadsky, 1944, s. 49; Zimonyi, 2019, s. 449-449).

Orta Avrupa'nın İstilas (1241-1242)

1- Karpatların Aşılması, Güney Polonya'da Hâkimiyet ve IV. Bela'nın Hazırlıkları (Mart 1241)

Yukarıda anlatılan tüm sürecin akabinde Sübetey, ordusuna Karpatları aşarak Verecke Geçidi'ne doğru ilerleme emri vermiştir. Liderliğini üstlendiği kuvvetlerle Verecke Geçidi'ne gelen Moğol komutan, IV. Bela tarafından geçide yaptırılmış tahkimatları hızla söktürmüş, Macar komutan Denes Türje'ye yaklaşmıştır. Verecke Geçidi'nin aşıldığını öğrenen Türje süratle bir haberciyi Kral Bela'ya göndermiş, kendisine takviye kuvvetler istemiştir. Fakat o sırada Bela henüz bütün kuvvetlerini seferber edemediğinden, Türje'nin isteğini karşılayamamıştır. Bununla birlikte zaten Bela'nın bulunduğu yer ile Verecke arasındaki mesafe çok fazla idi. Bu arada Moğollar hızla ilerlemiş, 12 Mart'ta Macar sınır kuvvetlerini ezmişlerdir. Denes Türje olanları haber vermek için bu defa kendisi hızla Bela'nın yanına doğru yola çıkmıştır. O, Buda'daki Bela'nın yanına yaklaşık 4 günde 290 kilometre yol aşarak gelmiş, Moğolların ona doğru ilerlediği haberini getirmiştir. Moğollar ise süratle Peşte'ye ilerlemişler, 15 Mart'ta Tuna'dan yarım günlük bir yürüyüş mesafesine yaklaşmışlardır. Bu arada Gran (Mathias ve Albert adına), Stuhlweissenburg, Raab, Hermannstadt (Nicolaus), Siebenburgen (Reynold), Kolocsa (Ugolin), Neutra (Jakob), Fünfkirchen (Bartholomew) ve Batsch'tan (Eradius) gelen kuvvetler Bela'nın emrinde toplanmışlardır. Ayrıca bir grup

Fransız Tapınak Şövalyesi, kardeşi Coloman'ın Hırvatistan'dan getirdiği kuvvetler ve Moğollardan kaçan Kıpçaklar da ona Buda'da katılmışlardır. Buna rağmen Bela'nın tam olarak hazırlanması için hala iki haftaya ihtiyacı vardır. Bunun için bazı Kıpçakları Peşte'yi tutmak amacıyla Tuna'nın karşısına göndermiştir. Bu sırada Moğollar ise Tuna'dan yarım günlük mesafede durmuşlar ve kırsal alanı yağmalamaya koyulmuşlar, Peşte'deki Macar kuvvetleri ile çarpışmışlardır. Kolocsa lideri Ugolin ve ordusu, kırsal bölgenin yağmalanmasına kızarak 16 Mart'ta ana ordudan ayrılarak onların üzerine yürümüş, ancak Moğollar tarafından tamamen imha edilmiştir. Ertesi gün Moğollar, Waitzen'i ele geçirecek müstahkem bir kiliseye saldırmışlardır. Aynı günlerde Bela'nın lordları ve Kıpçaklar arasında nedeni bilinmeyen bir husumet başlamış, Kotan ve ailesi öldürülmüştür. Buna kızan Kıpçaklar, ailelerini de toplayarak San Martini ve Segesd'i geçerek Tuna boyunca yürümüşler, o esnada Bela'ya katılmak için yolda olan Czanad Piskoposu Bulzo ve Borc oğlu Nicolaus'ın ordularını ortadan kaldırmışlardır. Sübetey'in Mart başlarında Karpatları aşarken görevlendirdiği Orda ve Baydar da yaklaşık üç bin kişilik bir orduyla Polonya'ya karşı ana saldırıyı başlatmışlardır. Soğuktan donmuş vaziyetteki Vistül Nehri'ni geçen kuvvetler 13 Mart'ta Sandomir'i ikinci kez işgal etmişlerdir. Niyetleri çok büyük bir kuvvete sahip oldukları izlenimini vererek kuzey tarafları paniğe sürüklemek olmalıdır. Burada ordunun bir kısmının komutası Baydar'a geçmiş, o Wyslicia yoluyla Krakow'a ilerlemiştir. Ona karşı Krakow ve Sandomir'in orduları birleşerek bir ordu teşkil etmişlerdir. Baydar ve düşman müttefik orduları Tharzek civarlarında karşılaşmışlar, çok az bir kuvvete sahip olan Baydar tarafından Polonyalılar hezimete uğratılmışlardır. Lordlardan Clemens ve Jacobs gibi iki Polonyalı komutan öldürülmüştür. Bununla birlikte Krakow'un yerel nüfusu göçmüş, Prens Boleslav ise ailesi ile önce Macaristan'a daha sonra buranın işgal edildiğini öğrenerek Moravya'ya kaçmıştır. Baydar komutasındaki Moğollar, 24 Mart'ta Krakow'u yakmışlardır. Polonya kuvvetlerinin kalıntıları Oppeln şehrine çekilmişlerdir. Moğollar, Leczyca, Kujawy ve Sieradz çevresindeki bölgede faaliyet göstermişler, bazıları Conrad'ın topraklarına girmişlerdir. Moğolların bu hareketleri başta Polonya'nın merkezi Poznan olmak üzere Plock için de bir tehdit olarak görülmüştür. Güneyde de Kadan ve Buri, Sereth'i geçerek Karpatların doğu tarafı boyunca Kuman ülkesine doğru güneye yönelmişlerdir. Bela, Transilvanya'dan kendisine katılmak için gelen orduyu Karlstadt'ta Kadan ve Buri'yi engellemek için yerleştirmiştir (Pow, 2018, s. 65; Sinor, 1999, s. 12;

Chambers, 1979, s. 94-97; Zimony, 2019, s. 449; Kennedy, 2002, s. 151-152; Fennell, 2014, s. 82-83; Turnbull, 2003, s. 48-51).

2- Legnica Muharebesi ve Polonya'nın Sindirilmesi (9 Nisan 1241)

Sübetey o ana kadar ki durumdan memnun olmalıdır. Nitekim Peşte'deki ana Macar ordusu Moğollar tarafından kuşatılmış, Kadan ve Buri, Transilvanya'ya iki farklı noktadan girebilecek bir konuma gelmişlerdir. Sübetey, Baydar'a, Oder'i geçerek Silezya'ya saldırmasını emretmiş, Kadan'a ise Transilvanya'nın istilası görevini vermiştir. Böylece Baydar'a verdiği görevle ona dağları aştıracak ve Macaristan'a girmesini sağlayacaktır. Buna karşın Sübetey daha sonra fikrini değiştirmiş, Baydar'a, Macaristan'a desteğe gelmekte olan Polonya, Almanya ve Bohemya güçlerinin dikkatlerini, kendisine çekmesi görevini vermiştir. Sübetey'in kendisi de Bela'nın üzerine gelmesi için Buda'da beklemiştir. Bu esnada Moğollar Oder'e doğru ilerlerken Baydar da Krakow'dan Vistül Nehri'ni geçmek için ayrılmıştır. Moğollar nehre ulaşmadan Mieczyslaw, nehir boyunca tekneleri yok etmiş, ancak karşılarına çıkamamıştır. Baydar nehri buradan aşamayarak Raciborza'a gitmiş, orada bir köprü kurdurmuş ve buradan geçerek Breslau'ya ilerlemiştir. Mieczyslaw da Oppeln'den Legnica'ya çekilmiş, Sulislav'ın da ordusuyla yanında olduğu Henry ile irtibat kurmuştur. Henry'nin diğerlerine nazaran büyük ordusuna süvariler ve Moravyalı uç beyi Boleslav'ın komuta ettiği Goldberg madenci milis kuvvetleri de eşlik etmiştir. O anda Henry'nin ordusunu büyük bir süvari birliği ile iki bin yaya oluşturmaktadır. Wenceslas komutasındaki yaklaşık 10.000 kişilik Bohemyalı diğer bir ordu da 7 Nisan'da yola çıkmış, Henry'e katılmak için ilerlemeye başlamıştır. Orda, 2 Nisan'da Breslau kuşatmasındaki Baydar'a katılmış şehir hızla ele geçirilmiştir. Onlar Henry'i yenmek için Breslau kalesini ele geçirmekten vazgeçmişler ve Bohemyalıların henüz katılmadığı Henry'nin ordusuna saldırmak için harekete geçmişlerdir. Ordular Legnica yakınlarına geldiklerinde Polonya ordusu üç sıra halinde konuşlanmıştır. Boleslav'ın iyi silahlanamamış, karışık ordusu ve Goldberg milisleri ilk hatta, Mieczyslaw ve Sulislav'ın ağır süvarilere sahip iki birliği ikinci hatta ve Henry'nin kendi kuvvetleri üçüncü hatta yerleşmişlerdir. Bu noktada kaynaklara düşman kuvvetlere karşı Moğolların nasıl konuşlandığına dair bir bilgi yansımamıştır. Savaş Polonyalıların öncü birliklerini ileri sürmesiyle başlamıştır. Moğollar bu saldırıyı onları kuşatarak gerçekleştirdikleri atlı okçu saldırısıyla durdurmuşlardır. Bunun ardından Mieczyslaw ve Boleslav, süvari arabeletçilerinin de koruduğu ordularını öne çıkararak Moğollar ile yakın çarpışmaya girmiş fakat geri çekilmek zorunda bırakılmışlardır. Bu sefer Henry, Mieczyslaw ve Boleslav'ın orduları ile kendi kuvvetlerini birleştirerek tüm orduyu ilerletmiş, Moğolları geri çekilmeye

zorlamıştır. Ancak aniden kanatlardan saldıran hafif teçhizatlı Moğol atlıları tarafından çevrelenmişler ve yanlardan yapılan yoğun bir ok atışının ardından yaşanan savaş ile Polonyalılar yenilgiye uğratılmışlardır. Moğollar işlerini bitirdiklerinde piyadelere karşı dönmüş onları da temizlemeye başlamışlardır. Orda ve Baydar tam bir zafer kazanmıştır. Kaç Polonyalıyı öldürdüklerini öğrenmek isteyen Moğollar, savaş alanındaki her düşman cesedinin bir kulağını kesmiş, Moğol savaşçılarından biri de Henry'nin başını uzun bir mızrakla taşımıştır. Moğollar bir tercüman aracılığıyla kasaba halkına kapıları açmalarını ve şehri derhal teslim etmelerini emretmiş, fakat sonuç alamamışlardır (Cüveynî, 2013, s. 246-247; Sinor, 1999, s. 12; Welsh, 2016, s. 27-29; Chambers, 1979, s. 98-99; Slappy, 2010, s. 16-17; Jackson, 2014, s. 63; Cheshire, 1926, s. 96; Curta *Eastern Europe* 2019, s. 705).

3- Mohi Muharebesi ve Macaristan'da Moğol Hâkimiyeti (11-12 Nisan 1241)

Kadan ve Buri 31 Mart'tan birkaç gün önce Transilvanya'ya girmiş, Rodna'ya ilerleyerek kasabayı ele geçirmişlerdir. Daha sonra ordularıyla ilerleyerek önce 2 Nisan'da nüfusun yarısından fazlasını katlettikleri Bistriz'i, 11 Nisan civarında Klausenburg'u zapt etmişlerdir. Buradan sonra ciddi bir mukavemet görmeyerek Grosswardein'i almışlardır. Buranın alınmasıyla Kadan, Koros Nehri civarında güçlü bir hâkimiyet kurmuştur. Onlar bütün bu kuşatmalarda Transilvanya Saksonları ile savaşmışlardır. Kuman Piskoposları'nın ülkesine giren Buri ise, ilerlerken ormanları ve dağları geçmiş, Burzenland'a doğru ilerlemiş ve Szent Lélek'i yok etmiştir. 31 Mart'ta Kronstadt'a yakın olan Transilvanya voyvodu Pozsa'yı yenmiş, 4 Nisan'da Kumelburch'u ve 11 Nisan'da Hermannstadt'ı ele geçirmiştir. Ancak ikinci yerin kalesini alamamıştır. Moğol komutanı daha sonra Karlsburg ve Zalalhn'a'yı zapt etmiştir. Buda ve Peşte'de Macar beyleri sonunda Moğol tehdidine karşı birleşmişlerdir. Moğollar Ugolin, Benedict ve Poza'yı yenmiş, Kıpçaklar Bulcsu ve Nicolaus'u ezmiş ve Ladislas henüz ana orduya katılamamıştır. Bela savaş için, Koloman, Matthias, Albert, Gregory, James, Eradius, Bartholomew, Matthias, Nicolaus ve Reynold gibi komutanlar ve ordularıyla kendi kuvvetlerini tahkim etmiştir. Bununla beraber Ugolin'in uğradığı yenilgiye rağmen hala savaşabilecek kuvvetlere sahip olduğunu bilmekteyiz. Keşif kuvvetini yöneten Şiban, Moğol karargahına düşmanın her bir adamının çok iyi silahlandığını ve pek çok ağır süvari birliğine sahip oldukları haberini getirmiştir. Bu haberden sonra Sübetey, Bela'nın kendisini takip etmesi için geri çekilmeye başlamıştır. Moğollar Peşte'ye vardıkdan 24 gün sonra 6 Nisan'da gözden kaybolmuşlardır. Bela, Sübetey'in planına göre hareket ederek

Buda'dan yaklaşık 165 kilometre uzaklıktaki Sajo Nehri batısındaki Mohi Heats'a varmıştır. Macarlar, modern Mohi'nin batısında küçük bir dere boyunca kamp kurmuşlar, Bela burayı geleneksel Macar tarzında vagonlarla kaplamıştır. Bela bununla birlikte adamlarını birbirlerine çok yakın bir şekilde mevzilendirmiştir. Bu durum onların hızlıca savaş mevzilerine ulaşamamasına neden olacaktır. Sübetey 10-11 Nisan gecesi Macar mevziisine saldırı kararı almıştır. Bu esnada Macar ordusu ile Moğol ordusunun kuvvetlerinin eşit olduğu düşünülmektedir. Bela, köprüden Moğollara saldırmayı düşünürken Sübetey, Macar sağ kanadını düşürmeyi planlayarak Sajo'yu derin olan güney tarafından geçmek istemiş ve 200 metrelik bir köprü inşa ettirmiştir. Ancak Macar karargahına onların güney taraflarında yaptıkları faaliyetler haber verilmiş, Ugrin ve Coloman onların üzerine yürümüştür. Köprüdeki Moğol müfrezesi bu saldırı karşısında şaşırılmış ve yenilgiye uğramıştır. Birkaç saat sonra Moğollar mancınıklar ve kuşatma topçuları ile köprü'nün üzerinden ve kuzeyindeki su kenarından saldırmaya başlamışlardır. Bu sırada Batu Han ve Borolday adındaki bir subay köprü'nün güvenliğini sağlayarak Sübetey'in geçişini emniyetli bir şekilde sağlamıştır. Coloman, Ugrin ve Tapınak Şövalyeleri dışında ordunun geri kalanı tepki verememiştir. Nitekim bu durumun mümessili Bela olmuş, orduyu doğru düzgün ileri sürememiştir. Ugrin ve diğerlerinin orduları Moğollara kıyasla epey küçük olduğundan Ugrin kampa geri dönerek Bela'dan yardım istemiştir. Fakat Macarlar hareket ettiklerinde Batu, ordusuyla hazır bir vaziyettedir. Moğolların Macar kampına yaklaşmaya başladığını gören Bela ordusunu hemen geri çekmiştir. Bu andan itibaren Moğollar bütün Macar kampını çevrelemişler, kuşatma silahları ile saatlerce saldırmışlardır. Macar kampı bu şekilde atışa tutulurken Sübetey, Macarların kaçması için bir açıklık oluşturmuş, bunu gören Macarlar da -aslında katledileceklerinden habersiz- durumu fırsat bilerek büyük kitleler halinde kaçmaya başlamışlardır. Sübetey'in sonraki saldırısından geriye kampta çok az Macar kalmış, Coloman'ın kuvvetleri dahil olmak üzere bütün ordu imha edilmiştir. Matthias, Albert, Ugolin, Georg, Jakob, Eradius, Reynold, Nicolaus dahil olmak üzere kıdemli Macar lordlarının çoğu öldürülmüş, IV. Bela, Coloman ve Bartholomew kaçmıştır. Moğolların açtığı yarıktan kaçan Macarların ölümleri epey uzun bir mesafede Peşte'ye giden yol üzerinde yığılmışlardır (Pow, 2018, s. 65; Chambers, 1979, s. 101-103; Sinor, 1999, s. 12-15; Slappy, 2010, s. 17; Jackson, 2014, s. 64; Curta *Eastern Europe*, 2019, s. 707; Zimony, 2019, s. 450; Turnbull, 2003, s. 52-53).

4- Ögedey Han'ın Ölümü (11 Aralık 1241) ve Moğolların Bölgeden Çekilmesi (Şubat 1242)

Mohi'de savunmacılara yardım etmeyi reddeden Coloman, Peşte üzerinden Segesd'e, IV. Bela ise daha kuzeydeki bir rota üzerindeki Gomor İlçesi'nden geçerek Neutra'ya varmıştır. Bela buradan hızla Pressburg'a gelmiş, şehirde durmayarak Avusturya'ya kaçmıştır. Frederick ilk geldiğinde Bela'yı iyi bir şekilde karşıladıysa da sonrasında ondan para istemiş ve Wieselburg, Ödenburg, Lutzmansburg'u kendisine vermesini talep etmiştir. Bir süre sonra Frederick, Bela'nın topraklarından çıkmasına izin vermiş, Macar kralı Mayıs 1241'de Zagreb'e doğru ilerlemiştir. Zagreb'te Coloman ona katıldıysa da bir süre sonra ölmüş, Bela da yoluna devam ederek Adriyatik kıyılarına gelmiştir. Bela kaçarken Moğolların güney müfrezeleri operasyonlara devam etmişlerdir. Kadan, Thomasbrucke'yi ele geçirmiş, Hermannstadt'ı ikinci kez yağmalamış ve buranın kalesini zapt etmiştir. Toluy oğlu Böçek ise Cenadu ve Pereg'i ele geçirmiştir. Mayıs-Temmuz aylarında, Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick'in 13 yaşındaki oğlu Konrad IV, Moğollara karşı bir haçlı seferi için Nürnberg'de bir ordu kurmakla görevlendirilmiştir. Ancak bu sefere ilgi sınırlı olmuş, bu konuda adımlar bir türlü atılamamıştır. O zamana kadar Moğollar Polonya'dan uzaklaşıyor ve Macaristan'a odaklanıyorlardı. Bir süre sonra yaz ayı geldiğinde bu mevsimi Tuna ve Tisza nehirleri arasında dinlenerek geçirmişlerdir. Bela, Paul adında bir adamını bir miktar kuvvetle Tuna'yı koruması için bırakmıştır. Bu müfreze Tuna'yı geçilemez kılmak için buzunu kırmaya çalışmış ancak buna muvaffak olamamıştır. Moğollar büyük bir hızla gelerek önce Buda Şehri'ni sonra ise Gyor'u ele geçirmişlerdir. Onlar güçlü bir garnizona sahip Stuhlweissenburg'u, Pannonhalma'yı ve Tihany Manastırı'nı ise işgal edememişlerdir. Kadan, Peşte'yi kendine mevzi kılan Sübetey'den aldığı görevle Bela'nın peşine düşmüş, güneybatıya ilerlemiştir. Bela, Adriyatik'teki bir adaya sığınmış, Kadan ise geçtiği şehirleri -başta Zagreb olmak üzere- yok ederek peşinden gitmiştir. Kadan, bölgeyi terk etmeden önce ülkeyi yağmalamış, ardından müfrezesini tekrar bölmüştür. Bir müfreze, Kadan'ın komutasında Bosna'yı geçmiş ve diğeri kıyı boyunca güneye Dalmaçya ve Arnavutluk'a doğru ilerlemiştir. Bu grup Kotor'u, Drivost'u ve Suagium'u alıp yağmalamıştır. Olaylardan yaklaşık iki ay sonra, 1242 Şubatında Moğollar, Ögedey'in önceki yıl 11 Aralık'ta öldüğünü öğrenmiş, Batu ve Sübetey komutasındaki bütün ordu seferden ayrılarak başkente dönmüşlerdir (Hypation Chronicle, 1973, s. 51-52; Hemedanî, 1971, s. 119-120; Pow, 2018, s. 67; Chambers, 1979, s. 109-112; Sinor, 1999, s. 15-18; Slappy, 2010, s. 19-20; Jackson, 2014, s. 71-72;

Cheshire, 1926, s. 99; Curta *Eastern Europe*, 2019, s. 709-710; Zimony, 2019, s. 450-451; Turnbull, 2003, s. 55; MacArtney, 1940, s. 198-200; Dimnik, 2003, s. 356-360.)

SONUÇ

Sonuçları bakımından 1223'te meydana gelen Kalka Savaşı, Doğu Avrupa'nın siyasi dengelerinin değişmesinde önemli bir dönüm ihtiva etmiştir. Kalka Savaşı'na giden süreçte Sübetey ve Cebe komutasındaki kuvvetler Deşt-i Kıpçak bölgesini yakından tanımışlardır. Bu yüzden 1235 yılında düzenlenen kurultaydan batı seferi kararı çıkmıştır. Yaklaşık 1236 yılında düzenlenen Moğol istilasından dolayı Kıpçaklar ve Kumanlar, Ruslarla olan ittifaklarını bırakıp Macaristan'a dönmüşlerdir. Deşt-i Kıpçak'ta artan tehlikeyi tamamen göz ardı eden Ruslar, kendi içlerindeki hâkimiyet mücadelelerine devam etmişler ve parçalara ayrılmışlardır. Ne onlar ne de Kıpçaklar Kalka Savaşı'nın ardından herhangi bir sınır kasabasında hazırlık ve tahkimat yapmamıştır. Rusların ve Kıpçakların aralarında ittifak kuramamaları, Kıpçakların yalnız başlarına Moğollara direnemeyip Macaristan'a kaçmalarına neden olmuştur. Rus knezlikleri ise bölünmüşlüklerinin verdiği kaos ortamında yaklaşık 3 yılda -birkaç şehir hariç- neredeyse tamamına yakını birleşememişler, Moğollara tabi olmuşlardır.

Moğol orduları Karpatları geçmeden en az iki yıl önce, tüm Avrupa hükümdarları onların niyetlerinin farkındaydı. Ancak tehditlerini gerçekleştirmeyi düşündüklerine inanan tek hükümdar Macaristan Kralı IV. Bela idi. Bu sırada Avrupa'nın büyük güçlerinden Roma-Cermen İmparatoru II. Frederick, Papa ile mücadele ediyordu. Onlar olanı biteni sadece izliyorlardı ve Frederick Moğolların fazla ilerleyemeyeceğini düşünüyordu. Ancak Frederick'in dayandığı ordular, Cermen Şövalyeleri, Polonyalılar, Macarlar ve Bulgarlar tecrit edilmiş ve desteksizdiler ve Moğollar bunu çok iyi idrak etmişlerdi. Ne yazık ki Macaristan'dan gelen çağrılar ve uyarılar aynı derecede sağır kulaklara çarptı. Bu sebeple Moğollar bölgenin bölünmüşlüğünü de göz önüne alarak Güney Polonya ve Macaristan'da çok hızlı bir hâkimiyet kurdular.

Genel kanunun aksine ordu genel komutası Sübetey'in elinde olmuştur. Çünkü bütün cesur stratejik kararların çoğunu o vermiş, adeta işgallerinin itici gücü olmuştur. Bununla beraber o sıralar Sübetey, gençler arasındaki en yaşlı adamdı. Rusya ve Deşt-i Kıpçak arazisinin sahibi Batu ve kardeşi Orda ondan epey küçüktüler. Son olarak, ordulardaki askerler Sübetey, Cebe ve Çingiz Han gibi kıdemli komutanların altında çıraklık yapmış, bu da onlara liderliğin gerçek dünyadaki uygulamasına ve Moğol savaş sanatına tanık olma fırsatı vermiştir. Sübetey bu yüzden kendi komutanlarına net bir şekilde güvenmiş ve onlara

hareketlerinde inisiyatif özgürlüğü vermiştir. O, askerî seferlerdeki cesur kararlarını kendi adamlarının yetkinliklerine dayanarak vermiştir.

Moğolların genel olarak geri çekilmesinin kesin nedeni, uzun süredir bilimsel bir tartışma konusu olsa da, kararı Batu ve Sübetey'in, Ögedey'in ölüm haberini öğrenmesine bağlamak hala mantıklı görünüyor. Sebep ne olursa olsun Moğollar, Aşağı Tuna bölgesinde hiçbir garnizon ve askeri müfreze bırakmamıştır. Öyle ki, Muhteşem askeri planlamanın bir başka örneği olan Macaristan'ın tahliyesi, Mayıs 1242'de tamamlanmıştır. Moğollar, Macaristan'ın veya Polonya'nın herhangi bir bölümünü ellerinde tutmaya çalışmamışlardır. Ancak Rus knezlikleri Moğol tebaası olarak kalmıştır. Ayrıca saldırıya uğramayan Novgorod bile daha sonra teslim olmuştur.

EXTENDED SUMMARY

The first contact of the Mongols with the west occurred with the Kharizmshah expedition organized by Chinggis Khan in 1219. During the campaign, which lasted from this date to 1224, Chinggis Khan eliminated the Kharizmshahs and caused a great destruction in Turkestan. During this expedition, around 1220, Chinggis sent his famous commanders, Jebe and Subetei, to hunt down the fugitive Soltan Muhammad. When Soltan Mohammed, who fell tired and sick after the chase, died soon after, Jebe and Subetei noyans went to the Mugan Plain, a very suitable place to rest the horses, and set up their headquarters there. When they came to this point, they got permission from Chinggis Khan to organize raids towards the Caucasus, in this context, they advanced to Shamsvilde, the capital of Georgia, by defeating all the armies that stood in their way, and returned to the Mugan Plain. The commanders took permission from Chinggis Khan again, and this time they moved towards the Caucasus with confident steps and subdued the Lezgins, Kipchaks, Circassians and Abkhazians, respectively. After the Mongolian disaster, the Kipchaks made an agreement with their historical enemies, the Russians, to oppose the Mongols. A large army gathered by the alliance forces and the Mongol forces met around the Khalka River, and the allies were defeated by the Mongols in the battle that took place on June 2, 1223 and went down in history as the Khalka War.

The western expeditions of the Mongols stopped until 1235. On this date, he was sent to the order of Subetei Batu by order of Ogedei Khan. The Mongols first captured Zukotin and then Bilyar and subdued the Bulgarians. After the invasions, Mordvins and Bulgarians were employed in the army. However, the news of the Mongol disaster caused another group of Kipchaks to flee to the west. Operations

against the Russians began in 1237. In this context, they captured Pronsk, Izjaslavl, Belgorod, Ryazan, Kolomna and Moscow in a very short time. In the middle of 1238, a group of Mongolian armies marched on the Circassians, and a group of Mongol armies on the Kipchak Tabkara tribe. On March 3, 1239, the Mongols captured Pereyeslavl. Then Chernigov fell. The Mongols advanced in the autumn of 1240 and captured many Russian cities, and on December 4 they captured Kiev. After the final success, Subetei commanded the armies to cross the Verecke Pass. After passing this place easily, it was quickly reached around Pest. Meanwhile, around Legnica, the Mongols won a great victory against the Poles. On April 6, Subetei managed to lure the Hungarians to Mohi Heats around the Sajo River. The Hungarians camped along a small stream west of modern Mohi, where Bela lined it with wagons in the traditional Hungarian style. This will cause them to be unable to reach their battle positions quickly. The Hungarians suffered a great defeat in the Battle of Mohi, which took place as a result of the Mongolian attack that started on the night of 10-11 April, and Bela IV had to leave the country. Although the Mongols followed Bela for a while, they could not find it. After a while, the Mongols quickly left Hungary as soon as they received the news of Ogedei Khan's death.

KAYNAKÇA

- Abûl Farac, Gregory. (1987). *Abû'l Farac Tarihi* (C. II). (Doğrul, Ö. R. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Anonim. (1986). *Moğolların gizli tarihi I. tercüme* (Temir, A. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Apak, Â. (2014). *Anahatlarıyla İslâm Tarihi (4) (Abbasiler Dönemi)*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Atwood, C. P. (2004). *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*. New York: Fact On File Inc.
- Bilgin, A. A. – Hacıeminoğlu, N. (2002). Kıpçaklar. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 25, s. 421-424). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay.
- Breschanider, E. (1888). *Medieval researches From Eastern Asiatic Sources*. London: Trubner & Co., Ludgate Hill.
- Chambers, J. (1979) *The Devil's horsemen the Mongol invansion of Europe*. London: Book Club.
- Cheshire, H. T. (1926). The great Tartar invasion of Europe. *The Slavonic Review*, V/(13), 89-105.
- Curta, F. (2019). *Eastern Europe in the Middle ages (500–1300)*. Leiden: Brill.
- Curta, F. (2008). *The other Europe in the Middle ages: Avars, Bulgars, Khazars and Cumans (East central and eastern Europe in the Middle ages, 450-1450)*. Leiden: Brill.
- Cüveynî, A. A. M. (2013). *Tarih-i Cihan Güşâ* (Öztürk, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- d'Ohhson, A. K. (2008). *Moğol Tarihi, denizler İmparatoru Cengiz* (Apaydın, B. Çev.). İstanbul: Nesnel Yay.
- Engel, P. (2009). *The realm of st. Stephan a history of Medieval Hungary, 895–1526* (Ayton, A. Trans.). London: I. B. Tauris Publishers.
- Fennell, J. (2014). *The crisis of Medieval Russia 1200-1304*. New York: Routledge.
- Dimnik, M. (2003). *The Dynasty of Chernigov 1146-1246*. New York: Cambridge University Press.
- Grigor, A. (2012). *Okçu milletin Tarihi* (Andreasyan, H. D. Çev.). İstanbul: Yeditepe Yay.
- Grousset, R. (1996). *Bozkır İmparatorluğu, Atilla, Cengiz Han, Timur* (Uzmen, M. R. Çev.). İstanbul: Ötüken Yay.
- Hemedanî, R. F. (1971). *The Successors of Genghis Khan* (Boyle, J. Trans.). New York and London: Columbia University Press.
- İbn Kesîr. (2000). *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi* (C. 7). (Keskin, M. Çev.). İstanbul: Çağrı Yay.
- Jackson, P. (2014). *The Mongols and the West 1221-1410*. New York: Taylor & Francis.
- Kafalı, M. (1993). Cuci Han. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 8, s. 78-79). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kennedy, H. (2002). *Mongols, Huns & Vikings Nomads at war*. London: Cassell&Co.
- Kiragos, G. (2018). *Moğol istilas 1220-1265* (Mahmut Kemal Bey, Terc.). İstanbul: Post Yay.
- Konukçu, E. (1992). Berke Han. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 5, s. 506-507). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

- MacArtney, C. A. (1940). Where was "Black Wallachia" in the thirteenth century?. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 2, pp. 198-200.
- McDaniel, R. J. (2005). *The Mongol invasions of the near east*, San Jose State University. San Jose: Unpublished Dissertation's Thesis.
- Muhammedoğlu, A. S. (1994). Derbend. *İslâm Ansiklopedisi*, (C. 9, s. 164-166). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Nesevî. (1934). *Celâlüttin Harzemşah*. (Asım, N. Trc.). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Nossov, K. S. (2007). *Medieval Russian Fortresses AD 862–1480*. Oxford: Osprey Publishing.
- Özcan, A. T. (2010). *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Pow, S. - Liao, J. (2018). Subutai: sorting fact from fiction surrounding the Mongol Empire's greatest general (with translations of Subutai's two biographies in the Yuan Shi). *Journal of Chinese Military History*, 7, 37-76.
- Rachewiltz, İ. D. (1993). *In the service of the Khan eminent personalities of the early Mongol Yüan Period*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Roux, J.P. (2006). *Orta Asya Tarih ve Uygarlık* (Arslan, L. Çev.). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Rubruk, W. V. (2019). *Moğolların Büyük Hanı'na seyahat 13. yüzyılda İstanbul'dan Karakutum'a Yolculuk* (Ayan, E. Çev.). İstanbul: Kronik Kitabevi.
- Rudenko, K. A. (2014). The Mongol conquests and their reflection in material culture of the peoples of the Middle Volga and Kama regions (the 13th–early 14th centuries; according to the archaeological data). *Golden Horde Review*, IV/(4), 134-144.
- Rybatzki, V. (2006). *Die personennamen und titel der Mittelmongolischen dokumente eine lexikalische untersuchung*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Sinor, D. (1999). The Mongols in West. *Journal of Asian History*, XXXIII/(1), 1-44.
- Slappy, S. (2010). *Command And Control Began With Subotai Bahadur, The Thirteenth Century Mongol General* (Unpublished Master's Thesis). Marine Corps University, Virginia.
- Sverdrup, C. F. (2016). *The Mongol conquests the military operation of Genghis Khan and Sübe'etei*. England: Helion & Company Limited.
- The Hypatian Chronicle: The Galician–Volynian Chronicle* (1973). (II/16) (Perfecky, G. A. Trans.). München: Willhelm Fin Verlag.
- The Nikonian Chronicle From the Year 1132-1240 (Volume Two)* (1984). (Zenkovsky S. A. - Zenkovsky B. J. Trans.). New Jersey: The Kingston Press.
- Turnbull, S. (2003). *Genghis Khan & the Mongol Conquests 1190-1400*. Oxford: Osprey Publishing.
- Vardan, M. (2017). *Türk fetihleri Tarihi (889-1269)* (Andreasyan, H. D. Çev.). İstanbul: Post Yay.
- Vernadsky, G. (1944). *A history of Russia*. New Haven: Yale University Press.
- Welsh, W. E. (2016). The Mongol devastation of Poland the battle of Legnica. *Medieval Warfare*, V/(6), 26-34.
- Zenkovsky, S. A. (1974). *Medieval Russia's epics, chronicles, and tales*. New York: E. P. Dutton & Co., Inc.
- Zimonyi, I. (2019). Moğolların batı seferleri (Gezer, Ş. Çev.). *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IV/(1), 419-452.